

معرفی جلد دوم

مجموعه مقالات

وقف و تمدن اسلامی

سید امیرحسین کامرانی راد

وقف در بین تمامی مسلمانان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است چرا که دارای آثار و نتایج ماندگارتری در مقایسه با دیگر اعمال خیرخواهانه است. نمونه‌های فراوان موقوفاتی که در تاریخ اسلام و از گذشتگان دور بر جای مانده، نمادهایی از جاودانگی اندیشه خیر و نیکی‌های پیشینیان است لذا رسالت همه مسلمانان ایجاب می‌کند تا در پاسداشت این سرمایه گران‌سنگ و تمدن ساز، تلاش نمایند. به فضل الهی همایش وقف و تمدن اسلامی به میزبانی سازمان اوقاف و امور خیریه و همکاری بانک توسعه اسلامی و حمایت علمی برخی نهادهای مرتبط در روزهای چهارشنبه و پنج‌شنبه، بیست و دوم و بیست و سوم آبان‌ماه سال ۱۳۸۷ در اصفهان برگزار گردید و اندیشمندان و صاحب نظران توانا و علاقه‌مند، با بررسی ابعاد مختلف وقف و با کالبد شکافی تاریخی این سنت حسنه به نقش عمیق آن در توسعه علم و دانش و نحوه ارائه خدمات اجتماعی آن پرداختند و با توجه به نیازهای روز

و خلأهای موجود در شرایط فعلی جامعه، راه‌های احیای این سنت حسنه را مورد مذاقه قرار دادند و تلاش نمودند تا نقش پیشین این اندیشه ناب را در عرصه‌های مختلف پررنگ‌تر نمایند تا وقف و امور خیریه بتواند در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بیش از گذشته به ایفای نقش بپردازد.

مجموعه مقالات برگزیده این همایش علمی در سه جلد با موضوعات ذیل تنظیم و چاپ گردید:

جلد اول مشتمل بر دو فصل می‌باشد؛ فصل اول با موضوع وقف در قرآن و سیره معصومین علیهم‌السلام و فصل دوم با موضوع وقف و تمدن اسلامی؛ ابعاد فقهی و حقوقی که در شماره قبل فصلنامه، به معرفی مقالات آن پرداختیم.

جلد دوم که در این نوشتار به معرفی مقالات آن می‌پردازیم، مشتمل بر بیست مقاله در دو فصل، فصل سوم با موضوع وقف و تمدن اسلامی؛ ابعاد اقتصادی - مالی و فصل چهارم با موضوع وقف و

تمدن اسلامی؛ ابعاد مدیریتی می باشد. جلد سوم هم در دو فصل تنظیم گردیده است؛ فصل پنجم با موضوع وقف و تمدن اسلامی؛ ابعاد فرهنگی و اجتماعی و فصل ششم با موضوع وقف و تمدن اسلامی؛ ابعاد تاریخی-سیاسی. ان شاء الله مقالات این جلد را هم در شماره بعدی فصلنامه معرفی می نمایم.

چکیده مقالات سه جلد نیز در یک جلد مجزا (جلد چهارم) تنظیم و چاپ شده است که البته علی رغم محاسنی که این کار ارزشمند دارد، در اثر عجله و دقت کم، همخوانی بین چکیده های مقالات با مقالات چاپ شده در هر جلد وجود ندارد. به عنوان نمونه در چکیده های مقالات جلد دوم، مقالات «وقف نقدی به عنوان نهاد مالی»، «تداوم و تغییر در مقررات قانونی وقف در کنیا: فرصت ها و چالش ها»، «سرمایه گذاری نمودن اراضی موقوفه در مالزی: موضوعات و چالش ها»، «الگوهای سنتی و معاصر احیای اوقاف: پژوهشی بر اساس مبانی فقهی»، «دورالوقف

فی انخفاض مستوی الفقر»، «بررسی موارد موسسات موقوفه دامپت ذوفه و دانشگاه اسلامی»، «مدیریت معاصر و توسعه وقف، مشارکت در توسعه دینی، اجتماعی و اقتصادی اقلیت مسلمانان در سنگاپور» آمده، ولی در جلد دوم چاپ نشده است.

در تنظیم چکیده برخی از مقالات به جای پرداختن به معرفی محتوای مقاله، کلی گویی صورت گرفته و جملات توصیفی درباره وقف و کارکردهای آن آمده که شایسته یک کار علمی وزین نمی باشد.

معرفی مقالات جلد دوم

فصل سوم : وقف و تمدن اسلامی؛ ابعاد اقتصادی - مالی

۱. شیوه های جدید بهره وری و سرمایه گذاری اموال وقف

نویسنده: صادق عبادی^(۱)
در اولین تشکل جامعه اسلامی در روزگار پیامبر اکرم ﷺ، نهاد وقف به عنوان نهاد مالی مردمی با هدف خدمت

به جامعه تأسیس شد و با گسترش تمدن اسلامی، احکام و ساختارهای وقف گسترش یافت. ولی در دوره‌های خاص از جمله در دوره معاصر احکام و قوانین وقفی تحول لازم را نیافته است. هنوز روش بهره‌وری یا فروش و اجاره موقوفات در چارچوب احکام فقهی قرن‌های گذشته می‌باشد. در عصر حاضر عواملی هم چون ظهور نهاد «موسسه»، تفکیک مدیریت از مالکیت، تغییر ماهیت پول از ماهیت فیزیکی به اعتباری، ظهور روش‌های جدید سرمایه‌گذاری بازارهای مالی و بالاخره یافتن نیازها و اهداف جدید وقفی، همه و همه می‌توانند زمینه‌ای برای ایجاد ساختارهای جدید برای تأمین نقدینگی و سرمایه‌گذاری در حوزه وقف اسلامی باشند. این مقاله علاوه بر اشاره به تجدید نظر در احکام و روش‌های قدیمی بهره‌وری از وقف مانند: اجاره، ابدال و استبدال، ناظر به تجربه‌ها و روش‌های جدیدی که در کشورهای اسلامی مطرح شده است مانند: وقف پول، وقف سهام،

تأسیس صندوق‌های وقفی، عرضه اسناد قرضه وقفی، نیز روش‌های جدیدی در زمینه مشارکت و مضاربه برای اعیان وقف می‌باشد.

۲. تأمین مالی وقف با استفاده از اوراق بهادار اسلامی (صکوک)

نویسنده: ابوذر سروش^(۲)

با الغای بهره در اقتصاد اسلامی، استفاده از ابزارهای مبتنی بر بهره نظیر اوراق قرضه به طور طبیعی کاربرد ندارد. بنابراین کشورهای مسلمان باید به دنبال سایر ابزارهای جایگزین جهت تأمین مالی، پوشش ریسک یا اجرای سیاست‌های پولی باشند. امروزه روش و نحوه تأمین مالی شرکت‌ها و نهادهای مختلف در کانون توجه کشورهای اسلامی و خصوصاً نهادهایی همچون اوقاف قرار گرفته است. یکی از مهم‌ترین روش‌های تأمین مالی چنین موسساتی استفاده از ابزارهای مالی اسلامی است. در طراحی هر ابزار مالی اسلامی باید به ابعاد طراحی مالی، فقهی، حقوقی، مدیریت ریسک،

نمودهای شناخته شده بررسی می‌گردد. نویسندگان سرانجام، به ارزیابی طریق درخصوص آینده رابطه میان وقف و گردشگری در جوامع اسلامی پرداخته، و از منظر اقتصادی و ارزش‌های مذهبی، ضرورت تعامل آتی میان این دو را بیان کرده است.

۴. امکان سنجی وقف اوراق سهام و نقش آن در بازار سرمایه

نویسنده: حجت الاسلام والمسلمین جواد سعادت فر^(۵)

وقف از جمله نهادهای خیریه محسوب می‌شود که از روزگاران دوردست، یعنی از زمانی که بشر به طور اجتماعی زندگی خود را آغاز کرد، شروع شده است و تاکنون نیز ادامه دارد، اما می‌یابد همراه با تحول اوضاع و شرایط و مقتضیات زمان و مکان، در مصادیق آن بازنگری درخور صورت پذیرد تا بتواند در مسایل مستحدثه‌ای نظیر «وقف اوراق سهام» جایگاه منطقی خویش را در بازار سرمایه پیدا نماید. با وجودی که در وقف سنتی ادبیات

اقتصادی، حسابداری و مالیاتی توجه نمود. اوراق مشارکت یکی از متداول‌ترین ابزارهای مالی اسلامی است که در کشورهای اسلامی و خصوصاً ایران مورد استفاده قرار می‌گیرد. نویسندگان در این مقاله ضمن معرفی صکوک و ابزارهای مالی اسلامی، به ارزیابی مدلی عملیاتی (طراحی مالی) در نظام مالی متعارف می‌پردازد.

۳. نقش وقف در تأمین مالی توسعه گردشگری

نویسندگان: دکتر حسین پیراسته^(۳)

و محمد زاهد^(۴)

در این نوشتار، ابتدا جایگاه سفر و گردشگری از نظر آیین اسلام تبیین می‌شود. به این ترتیب و با نشان دادن اهمیت و ارزش سیر و سفر در اندیشه اسلامی، به کمک منابع اصیل قرآن و سنت، ضرورت توجه به تأمین مالی آن از سوی جامعه اسلامی روشن می‌گردد. آن‌گاه سیر تاریخی نقش وقف در توسعه گردشگری نه در قالب یک تاریخ نگاری، بلکه با ذکر مهم‌ترین

وسیعی شکل گرفته؛ پیرامون وقف اوراق بهادار که یکی از مصادق بارز آن اوراق سهام است، مطالعات زیادی انجام نشده است. این مقاله با شیوه استنباط فقهی و تحلیلی، فرضیه جواز وقف اوراق سهام را بیان می‌کند.

ابتدا به مباحث اولیه و طرح موضوع پرداخته می‌شود، سپس ضمن تبیین تفاوت «وقف سهام» و «وقف اوراق سهام»، جواز تأسیس وقف اوراق سهام امکان‌سنجی می‌شود و نهایتاً راه‌کارهای عملی و توصیه‌های سیاستی در جهت تأسیس این نوع موقوفات ارایه می‌شود.

۵. وقف؛ بسترساز توسعه اقتصادی

نویسنده: دکتر مصطفی سلیمی
فر (۶)

نویسنده در این مقاله به بررسی نقش مشارکت مردمی که یکی از ضرورت‌های مسیر توسعه اقتصادی در هر جامعه‌ای می‌باشد، می‌پردازد. مشارکت مردم نیز به نوبه خود به عوامل

متعددی بستگی دارد که از آن جمله باور مردم به فایده‌مندی توسعه و نیز رهایی آن‌ها از گرفتاری در دور باطل فقر و نابرابری می‌باشد. در ادامه این نوشتار به نقش وقف در همراهی مردم با فرآیند توسعه اشاره می‌شود. چرا که وقف قادر است توده‌های کم بهره‌مند از درآمدهای جامعه را با یک توزیع مجدد داوطلبانه درآمد، بهره‌مند ساخته و فرصت و قدرت اندیشیدن، درک منافع بلند مدت جامعه و در نتیجه همسویی با برنامه‌های توسعه را در آن‌ها ایجاد نماید. در یک نگاه کلی می‌توان گفت وقف حداقل دو اثر مهم درونی و بیرونی دارد: اثر درونی وقف به انسان‌های وارسته‌ای برمی‌گردد که با وقف بخشی و یا تمام اموال خود، به پالایش درون خود پرداخته و تزکیه نفس می‌نمایند. از دیگر سو، گسترش فرهنگ وقف در جامعه می‌تواند در کاهش معضلات اقتصادی - اجتماعی مانند فقر و محرومیت دهک‌های پایین درآمدی جامعه، نابرابری‌های عمیق درآمدی و غیر درآمدی در میان اقشار

نویسنده از جمله نتایج چالش‌های بالا، موجودی ناکافی سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی جامعه برای طی مسیر طولانی و دشوار عبور از توسعه نیافتگی را بر می‌شمارد و نتیجه‌گیری می‌نماید

جامعه (و پی‌آمدهای ناگوار آن از قبیل گسترش جرم و جنایت)، پرورش نیافتن بخش عظیمی از استعداد های انسان‌های کم‌برخوردار، موثر باشد.

که وقف می تواند به کمک سیاست گذاران و مدیران عرصه اقتصادی - اجتماعی آمده و نه تنها در محو فقر و محرومیت ها تأثیر شگرف بگذارد و از نابرابری های شدید طبقاتی که مانع توسعه به شمار می آیند، جلوگیری نماید، بلکه اسباب تألیف قلوب مسلمین (و حتی غیر مسلمین) - یعنی افزایش موجودی سرمایه اجتماعی - که محرک توسعه اقتصادی می باشد را فراهم نماید.

۶. تعامل سازنده نهاد وقف با سرمایه اجتماعی

نویسنده: ابوالقاسم توحیدی نیا^(۷)
با توجه به کارکرد نهاد وقف و عوامل مؤثر بر آن و با ملاحظه مؤلفه های تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی و کارکردهای آن در سطح جامعه ملاحظه می شود که بین آنها تعاملات سازنده ای وجود دارد و هر یک باعث تقویت دیگری می شود. نویسنده در این مقاله ساز و کارهای این تعاملات سازنده را تبیین می کند

و نشان می دهد که چگونه تقویت یکی باعث تقویت دیگری می شود. برای این منظور بر روی اجزاء سرمایه اجتماعی تمرکز نموده و تأثیر و تأثر هر یک از دیگری را مورد بررسی قرار می دهد.

۷. بانک وقف پول (فرصت ها و چالش ها)

نویسندگان: مهدی ناصحی^(۸) و

محبوبه شادپی^(۹)

وقف در کشورهای پیشرفته جهان، همچون سایر نهادهای مالی با کارایی قابل توجه شکل گرفته و به سازوکاری جهت تخصیص بهینه دارایی ها، تحقق اهداف اجتماعی و تقویت بازار سرمایه انجامیده و مسأله سرمایه گذاری در وقف جایگاه ارزشمندی یافته است، اما در کشورهای اسلامی لزوم حفظ عین موقوفه، محدودیت تبدیل آن و عدم جواز وقف پول از موانع حضور اوقاف در بازار سرمایه است و چون سرمایه گذاری عموماً با تبدیل مال به پول میسر می گردد، این سؤال مطرح می شود که آیا وقف پول امکان پذیر

است؟ و با فرض صحت وقف پول آیا می‌توان با آن سرمایه‌گذاری کرد؟ در این مقاله سعی بر آن است تا ابتدا مسأله وقف پول، با استناد به ادله فقهی و منابع و مآخذ اصلی امامیه و با توجه به اقوال فقها در این زمینه مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد، و سپس به اهمیت ایجاد بانک وقف پول پرداخته شود، که می‌تواند در راه توسعه میزان سرمایه و افزایش درآمد و هزینه نمودن صحیح درآمد اوقاف و پیشرفت آن گام‌های بلندی بردارد. قابلیت انعطاف این بانک باعث دوام کار آن خواهد بود. و برای حفظ ارزش پول در مقابل تورم و تأمین هزینه‌ها از روش‌های مفید و مشروع مدد می‌گیرد تا قطرات پاک‌داری خیرخواهان به رودخانه‌ای جاری مبدل شود.

۸. سرمایه‌گذاری مجدد در املاک موقوفی

نویسنده: رضا نصراصفحانی^(۱۰)
این مقاله به بررسی توان بالقوه سرمایه‌گذاری در املاک و مستغلات

موقوفی اختصاص دارد. با توجه به انگیزه‌های رفتاری عوامل اقتصادی در ایران، روش‌های سنتی سرمایه‌گذاری که مبتنی بر تملک اولیه دارایی و سرمایه‌گذاری در آن است نمی‌تواند روش مؤثری برای جلب سرمایه‌گذاران در این بخش باشد. از طرف دیگر در گذشته استفاده‌های تجاری و سایر استفاده‌های بخش خصوصی از موقوفات عمدتاً با تنظیم قراردادهای بلندمدت بهره‌برداری به قیمت اسمی زمان عقد قرارداد بوده است. با توجه به کاهش ارزش ریال در حال حاضر منافع بسیار ناچیزی را برای موقوفات حاصل می‌کند که در بسیاری موارد هزینه‌های جاری اداره امور موقوفات را پوشش نمی‌دهد. از طرف دیگر برای بهره‌برداران سودهای اضافی ایجاد کرده است. بر این مبنا هدف اصلی مقاله ارائه راه‌کار مناسبی برای باز سرمایه‌گذاری در این دارایی‌ها می‌باشد که علاوه بر جذب سرمایه‌گذاران بتواند عایدات به قیمت واقعی را برای موقوفات حاصل کند. با توجه

به بررسی‌های به عمل آمده الگوی مشارکت در سرمایه‌گذاری، الگوی مناسبی پیشنهاد می‌شود و لازم است برای اطمینان سرمایه‌گذاران حق بهره‌برداری و اگذار گردد و مستغلات صرفاً به میزان سهم شرکه در سود و زیان شریک باشد. نتایج بدست آمده از این بررسی نشان می‌دهد که لازم است برای هر مورد از موقوفات بررسی مجزایی انجام گرفته و الگوی مشارکت تهیه و به اطلاع سرمایه‌گذاران برسد.

۹. بررسی جایگاه نهاد وقف در تحقق عدالت اقتصادی

نویسنده: مصطفی سمیعی نسب^(۱۱)
این مقاله، یکی از نهادهای مؤثر تأمین‌کننده نظام عادلانه اقتصادی، یعنی نهاد وقف را با توجه به اثرگذاری آن بر روابط و مناسبات ساختار تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات، مورد بحث قرار داده و از زاویه تعالیم اسلامی، حداکثرسازی کارایی و بهره‌وری و شبکه تولیدات اقتصادی را بررسی نموده است.

در این راستا با استفاده از آثار موجود تحقیقاتی و مقایسه مطالعات موجود و جستجوی نتایج عمومی در میان مطالعات، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که نهاد وقف در طول تاریخ گذشته جوامع اسلامی، تحقق عدالت اقتصادی مورد نیاز جامعه را در کمترین هزینه فراهم کرده لذا با کمک آن می‌توان رهیافت‌های مناسبی جهت نیل به عدالت اقتصادی ارایه کرد. یافته‌های این مقاله، تحقیقات بعدی را جهت پیشنهاد عرصه‌های جدید و اهمیت عرصه‌های گذشته اوقاف به عنوان نهاد اثرگذار مغفول مانده در جامعه کمک خواهد کرد.

۱۰. ظرفیت نهاد وقف در تحقق ابعاد معناگرایانه عدالت اقتصادی و زمینه‌های افزایش آن

نویسنده: وحید مقدم^(۱۲)
نهاد وقف از گذشته تاکنون کارکردهای متنوع مذهبی، اجتماعی، اقتصادی و غیره داشته است. در زمینه اقتصادی، کمک‌های اوقاف به اقشار

نیست، چاره اندیشی شود این ظرفیت قابل افزایش است. به علاوه ترکیب نهاد وقف با نهادها و ابزارهای مالی به ویژه در چارچوب اسلامی، مانند اعتبارات خرد، وام قرض الحسنه و همچنین ابتکاراتی مانند وقف پول و وقف سهام، هم باعث عمومیت یافتن و توسعه‌ی نهاد وقف شده و هم باعث توسعه خدمات آن به موقوف علیهم می‌شود. این توسعه باعث افزایش کارایی ظرفیت این نهاد در توسعه و گسترش عدالت می‌شود.

۱۱. تحلیل نقش وقف در توسعه بخش مسکن در ایران (طراحی یک الگو)

نویسنده: حجت‌الله عبدالملکی (۱۳)

یکی از نیازهای مهم در جامعه فعلی ایران، مسکن است که از مایحتاج اولیه انسانی به شمار می‌رود. این بخش در ایران دچار معضلات فراوانی است.

با توجه به جهت‌گیری نهاد وقف به سمت مشکلات خاص جامعه در ادوار مختلف تاریخ ایران، این نهاد در رفع

محروم در قالب پرداخت‌های انتقالی، اطعام، تأسیس درمانگاه‌ها و مانند آن به بهبود عدالت اجتماعی یاری رسانده است. این مقاله در تلاش برای یک تحلیل عمیق‌تر از ظرفیت نهاد وقف در تحقق عدالت معناگرایانه اقتصادی، در ابتدا شش جنبه این نوع عدالت که عبارت‌اند از مدیریت در تخصیص منابع، عدالت در توزیع ثروت‌های طبیعی (یکی از وجوه عدالت در توزیع قبل از تولید)، عدالت در برخورداری از فرصت‌های اولیه، عدالت در توزیع درآمدها، عدالت در برآورده شدن نیازهای اساسی انسان و عدالت بین نسلی را شرح داده و ظرفیت بالقوه نهاد وقف در محقق کردن این ابعاد را می‌سنجد. پژوهش حاضر نشان می‌دهد وقف یک ابزار عدالت گستر بوده و به جز در زمینه توزیع ثروت‌های طبیعی که از شوون حاکمیت است، سایر جنبه‌های عدالت را برآورده می‌کند.

همچنین نتیجه‌گیری می‌نماید در صورتی که به لحاظ فقهی و حقوقی برای حل مشکلات آن که چندان زیاد

معضل وقف نیز می‌تواند مؤثر باشد. نویسندگان با بررسی و امکان‌سنجی فقهی، به این نتیجه می‌رسد که وقف مسکن و وقف در راستای تأمین مسکن، به لحاظ شرعی مورد تأیید هستند و سابقه وقف مسکن در کشورهای اسلامی و از آن جمله در ایران، نشان دهنده نقش تاریخی این نهاد در توسعه بخش مسکن است. نویسندگان با توجه به گستردگی و پیچیدگی نیازهای کنونی، الگویی جدید برای ورود نهاد وقف به بخش مسکن معرفی نموده و مبنای این الگورا، برطرف نمودن معضلات طرف عرضه و طرف تقاضا در بخش مسکن ایران قرار داده است.

۱۲. جایگاه وقف در توسعه اقتصادی

نویسنده: حجت الاسلام والمسلمین ناصر جهانیان^(۱۴)

نویسنده در این مقاله، جهات گوناگونی که وقف در شریعت اسلام دارد را بررسی می‌نماید تا این حقیقت را به اثبات برساند که وقف یکی از

بزرگ‌ترین نهادهای اسلامی در کنار نهاد عظیم بیت‌المال و دولت است و از این جهت، نقش بسیار بزرگی در احیای اقتصاد در زمینه افزایش سرمایه فیزیکی، سرمایه انسانی، بهره‌وری، کاهش فقر نسبی، و حذف فقر مطلق به مثابه علل مستقیم و غیر مستقیم توسعه اقتصادی می‌تواند ایفا کند.

فصل چهارم: وقف و تمدن اسلامی؛ ابعاد مدیریتی

۱۳. رویکرد استراتژیک به توسعه ارزش آفرینی در موقوفات

نویسنده: دکتر بهمن حاجی پور^(۱۵)

روش ارزیابی متوازن بر اساس اصولی، می‌تواند برای خلق یک سازمان استراتژی محور مورد استفاده قرار گیرد. این اصول عبارتند از ترجمه استراتژی به اصطلاحات عملیاتی، همسو کردن سازمان جهت تحقق استراتژی، استراتژی را کار هر روز هر کس سازید، تبدیل استراتژی به یک فرآیند مستمر و بسیج سازمان برای تحول از طریق مدیر ارشد.

سازمان‌های زیادی در جهان با به کارگیری اصول مذکور توانسته‌اند عملکرد خود را بهبود دهند. این مقاله نحوه به کارگیری این اصول را در مؤسسات وقفی مورد بحث قرار می‌دهد.

۱۴. سیستم نظارت بر املاک وقفی از طریق ماهواره‌های زمین مرجع (GeoReference)

نویسنده: دکتر اکبر کیانی (۱۶)
توزیع گسترده املاک وقفی در سطوح مختلف جغرافیایی (شهری، روستایی)، باعث شده است که نظارت بر املاک وقفی، موضوعی وقت‌گیر و مشکل‌ناشده و در برخی از مواقع به سبب عدم ثبت و نظارت مستمر، مسایل و مشکلات عدیده‌ای را به وجود آورد. هدف این مقاله، نشان دادن قابلیت‌ها و کارایی تصاویر ماهواره‌های زمین مرجع (GeoReference) در ثبت و نظارت بر تغییرات وضعیت املاک وقفی (به صورت معمولی و هوشمند) است. روش تحقیق اسنادی و مبتنی

بر مطالعات کتابخانه‌ای، استفاده از تجربیات جهانی و «ارایه مدل ابتکاری یک سیستم جامع نظارتی برای املاک وقفی از طریق ماهواره‌های زمین مرجع» است به نحوی که می‌توان در هر مکانی از دنیا به واسطه زیرساخت‌های مخابراتی و اینترنتی، وضعیت تغییرات املاک را از طریق ماهواره‌های زمین مرجع در طی گذرهای زمانی متفاوت (روزانه، هفتگی، ماهانه، فصلی و سالانه) بررسی و تحلیل نمود. ماهواره‌های مذکور عموماً در ارتفاع ۷۰۰ تا ۹۰۰ کیلومتری از سطح زمین واقع شده‌اند و بازتاب پدیده‌های زمینی را در باندهای مختلف الکترومغناطیسی به صورت سلول‌ها (پیکسل‌ها) ثبت و ارسال می‌نمایند. تصاویر ماهواره‌ای کاربردهای بسیار فراوان دارند که یکی از کاربردهای قابل اجرای آن مرتبط با ثبت نظارت بر تغییرات کاربری زمین‌ها و املاک وقفی است. زمان دریافت تصاویر ماهواره‌ای بر حسب نوع ماهواره متفاوت است. برای همین منظور گزینه‌های مختلفی پیش روی

کاربران و سازمان‌های علمی و اجرایی وجود دارد که بر اساس هدف و هزینه اجرای طرح‌ها، قابل تعریف است. برای تبیین بیشتر موضوع، مراحل اجرای طرح به صورت مدل مفهومی در مقاله ارائه شده است.

۱۵. شناسایی و ارزیابی مؤلفه‌های محوری نظام مدیریت منابع انسانی در سازمان اوقاف و امور خیریه

نویسندگان: دکتر میثم لطیفی (۱۷)

، مرتضی جوانعلی آذر (۱۸) و

محمدحسن ذوالانواری (۱۹)

منابع انسانی در هر سازمان راهبردی‌ترین منابع آن است که در صورت راهبردی صحیح، موفقیت سازمان را به همراه خواهد داشت. شناسایی عوامل مؤثر بر توفیق مدیریت منابع انسانی اولین گام در این مسیر است. در این مقاله تلاش می‌شود تا موضوع عملکرد مطلوب نظام مدیریت منابع انسانی در سازمان اوقاف و امور خیریه بررسی شود. نویسندگان با احصاء ابعاد مدیریت منابع انسانی از

طریق بررسی منابع مکتوب منتشر شده در داخل و خارج کشور، ذیل عناوینی چون فرایندهای جذب، به‌کارگیری، آموزش، ارزیابی، جبران خدمات، خروج از خدمت و اداره منابع انسانی تلاش نموده‌اند تا مؤلفه‌های مؤثر بر عملکرد مطلوب مدیریت منابع انسانی در سازمان اوقاف و امور خیریه کشور را شناسایی نمایند. بدین منظور نویسندگان با روش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه که به صورت تصادفی بین کارشناسان ستادی سازمان اوقاف و امور خیریه توزیع شده، بیست عامل مؤثر بر عملکرد مطلوب مدیریت منابع انسانی را با استفاده از آزمون تک جمله‌ای شناسایی و با استفاده از آزمون فریدمن رتبه بندی نمودند. بر این اساس عواملی همچون شایسته‌سالاری و نظام جانشین پروری، نظام انگیزشی، مسایل بازنشستگان، کفایت و توانمندی ادارات مرتبط با مدیریت منابع انسانی و... به عنوان مؤلفه‌های محوری نظام مدیریت منابع انسانی که سازمان هم اکنون با آن‌ها مواجه است،

شناسایی و رتبه بندی شده‌اند.

اداره وقف و امور خیریه

نویسندگان: دکتر میثم لطیفی^(۲۰) و

محمدرضا ذوالفقاریان^(۲۱)

۱۶. سازوکارهای مشارکت و مدیریت نیروهای داوطلب در

بررسی‌های علمی نشان می‌دهد که طی سال‌های گذشته اقبال سازمان‌های مردم‌نهاد (NGOs) و غیرانتفاعی کشورهای مختلف و بین‌المللی برای برخورداری از توان نیروهای داوطلب در انجام امور افزایش یافته است. در این مقاله ضمن بررسی اهمیت و جایگاه داوطلبان در انجام امور سازمان‌های مردم‌نهاد، مزایا و نکات مهم در به‌کارگیری این گونه افراد و هم‌چنین شیوه به‌کارگیری ایشان در امور مربوط به اوقاف و امور خیریه مورد بررسی و امکان‌سنجی قرار می‌گیرد. این مهم از طریق برنامه‌ریزی و توسعه امور داوطلبان، داوطلب‌یابی، آموزش، مدیریت اطلاعات، مدیریت عملکرد، ارزیابی و جبران خدمات داوطلبان امکان‌پذیر می‌باشد. شیوه بررسی به صورت پیمایشی و مرور برخی مستندات مربوط به مطالعات انجام شده در خصوص به‌کارگیری نیروهای داوطلب می‌باشد.

نظام حسابرسی و نظارت مالی بر موقوفات ایران (تحلیلی تاریخی-اصلاحی)

نویسندگان: سمیه صالحی^(۲۲) و مرضیه داوری^(۲۳)
در اقتصادهای مدرن، مسأله نظارت مالی بر بنگاه‌های اقتصادی تحت عنوان نظام حسابرسی مورد بحث قرار می‌گیرد. این نظام، دارای اهداف، اصول و استانداردهایی رو به رشد و به نسبت کارآمد است که در مسأله نظارت مالی بر موقوفات نیز باید رعایت شوند. از سویی دیگر، با توجه به این‌که موقوفات کشور به لحاظ اندازه، عموماً تحت عنوان بنگاه‌های کوچک قرار می‌گیرند، در ارزیابی فنی و حقوقی نحوه نظارت مالی بر این موقوفات، لازم است مشکلات خاص مربوط به حسابرسی بنگاه‌های کوچک نیز مد نظر قرار گیرد.

نویسنده در این تحقیق با عنایت به ویژگی‌های خاص موقوفات در ایران، ضمن تبیین وضعیت نظارت مالی و حسابرسی موقوفات در گذشته و در

۱۷. ارزیابی فنی و حقوقی

زمان حال، به ارایه راه کارهایی اصلاحی جهت بهبود نظام حسابرسی و نظارت مالی بر این موقوفات از منظر حقوقی و فنی (حسابرسی) پرداخته است.

۱۸. بازاریابی وقف

نویسنده: نسرین راضی (۲۴)

هدف اصلی این مقاله بررسی بازاریابی وقف است. برای این منظور چون وقف، نمونه بارز سازمان‌های غیرانتفاعی از نوع عام المنفعه و داوطلبانه است از اصول بازاریابی سازمان‌های غیرانتفاعی بهره گرفته شده است که شامل جهت یابی بازاریابی، تقسیم بندی بازار و فرآیند برنامه‌ریزی بازاریابی وقف می‌شود.

این تحقیق به روش کتابخانه‌ای انجام گرفته است و نتایج آن حاکی از این است که مشتریان بازاریابی وقف، عموم مردم بوده و بازارهای هدف آن دو گروه عمده وقف‌کننده‌ها و دریافت‌کننده‌های وقف هستند و نیازها و خواست‌های این دو گروه مد نظر بازاریابی برای وقف است. برای تقسیم

بندی بازار وقف نیز می‌توان از درآمد خانواده‌ها و یا موقعیت جغرافیایی بهره گرفت، در ادامه بحث‌ها اصول و فرآیندهای برنامه‌ریزی بازاریابی وقف و آمیخته بازاریابی وقف ارایه شده است.

۱۹. وقف به مثابه الگوی کارآفرینی اجتماعی پایدار در اسلام

نویسنده: دکتر حبیب‌الله سالارزهی (۲۵)

در سال‌های پایانی قرن بیستم و آغاز هزاره سوم، کارآفرینی اجتماعی به عنوان مکمل ساز کارآفرینی تجاری و کارآفرینی دولتی ظهور یافت. انجمن‌های مدنی، مظهر مشارکت‌های مردمی و کنش‌های نوع دوستی و خیرخواهی هستند که در ادبیات توسعه تحت لوای کارآفرینی اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. در مکاتب دینی به ویژه اسلام، ارزش‌های اسلامی و تعالیم اخلاقی، پشتوانه مناسبی برای عمق بخشیدن به کارآفرینی اجتماعی و کنش‌های خیر خواهانه به حساب

می آیند و سنت‌های حسنه زکات، صدقه، احسان و نیکوکاری و آنچه که در این مقاله به آن پرداخته می‌شود یعنی سنت پسندیده وقف، مصداق‌های موثر کارآفرینی یا کارگشایی اجتماعی هستند.

نویسنده در این نوشتار کنش‌های خیرین نیکوکار در تأسیس و بهره‌برداری از مدارس آموزشی در مناطق محروم، تأسیس و راه اندازی بیمارستان‌های خیریه از طریق موقوفات، مراکز نگهداری یتام و حمایت‌های مادی و معنوی از نیازمندان در راستای قرب الهی را مصداق‌های بارزی از فعالیت‌های خیر خواهانه و نوآورانه در کشورهای اسلامی از جمله ایران اسلامی معرفی می‌نماید و به صورت خاص سنت حسنه وقف دایمی دارایی و اموال شخصی در گسترش این نوع برنامه‌های توسعه انسانی را بررسی می‌نماید و با رویکردی توصیفی - تحلیلی به تبیین وقف به عنوان الگوی کارآفرینی اجتماعی پایدار در ارتقای توسعه انسانی و رفاه اجتماعی

می‌پردازد.

۲۰. احیای وقف اسلامی و فعال نمودن نقش موسسات مدنی (نمونه مصر)

نویسنده: دکتر محمود جابر (۲۶)

نویسنده در این مقاله به بررسی سیستم متملدن و پیشرفته وقف در اسلام که یکی از نمادهای تکامل اسلام است و به مرور زمان با آمدن حکومت‌های مختلف این سنت حسنه به وسیله رژیم‌های گوناگون تخریب یا تضعیف شده، می‌پردازد.

بعد از جنگ جهانی دوم، دو رژیم جهانی (اشتراکی و سرمایه داری) به وجود آمد. غرب در گذشته سازمان‌هایی مانند سازمان اوقاف داشت اما بعد از تشکیل رژیم سرمایه داری، نقش وقف در کشورهای غربی کم رنگ تر شد و رو به اضمحلال رفت.

در این نوشتار به طور خاص وضعیت وقف در کشور مصر بررسی می‌گردد. بعد از انقلاب ۱۹۵۲م در مصر و پیدایش رژیم اشتراکی، دولت

درآمد اوقاف را تحت کنترل گرفت و گسترش اقتصادی را کاملاً به دست ارگان‌های دولتی سپرد و متأسفانه فرهنگ وقف و رغبت عمومی برای وقف در این کشور از بین رفت.

پی‌نوشت‌ها:

۱. کارشناس ارشد تاریخ تمدن ملل اسلامی
بنیاد پژوهش و توسعه فرهنگ وقف
۲. کارشناس ارشد سازمان بورس و اوراق
بهادار
۳. عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور و
دانشجوی دکتری رشته علوم اقتصادی
دانشگاه اصفهان
۴. عضو هیأت علمی گروه اقتصاد دانشگاه
اصفهان
۵. پژوهشگر مرکز مطالعات اقتصادی دانشگاه
مفید قم
۶. عضو هیأت علمی گروه اقتصاد دانشگاه
فردوسی مشهد
۷. دانشجوی دکتری رشته علوم اقتصادی
دانشگاه امام صادق علیه السلام
۸. دبیر آموزش و پرورش خراسان رضوی
۹. دبیر آموزش و پرورش خراسان رضوی
۱۰. دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه اصفهان
۱۱. عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات دانشگاه
امام صادق علیه السلام
۱۲. دانشجوی دکتری علوم اقتصادی
(گرایش اقتصاد اسلامی) دانشگاه اصفهان
۱۳. معاون آموزشی دانشکده معارف اسلامی
و اقتصاد دانشگاه امام صادق علیه السلام
۱۴. عضو هیأت علمی گروه اقتصاد پژوهشگاه
فرهنگ و اندیشه اسلامی
۱۵. عضو هیأت علمی گروه مدیریت دانشگاه
شهید چمران اهواز
۱۶. عضو هیأت علمی گروه جغرافیای دانشگاه

زابل

۱۷. عضو هیأت علمی دانشگاه امام صادق علیه السلام
۱۸. کارشناسی ارشد معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق علیه السلام
۱۹. کارشناسی ارشد معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق علیه السلام
۲۰. عضو هیأت علمی دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق علیه السلام
۲۱. کارشناسی ارشد معارف اسلامی و مدیریت صنعتی دانشگاه امام صادق علیه السلام
۲۲. کارشناس حسابداری مجتمع آموزش عالی قزوین
۲۳. کارشناس حقوق دانشگاه علامه طباطبائی (ره)
۲۴. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی دانشگاه تبریز
۲۵. عضو هیأت علمی دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه سیستان و بلوچستان
۲۶. نویسنده و پژوهشگر اسلامی و مدرس دانشگاه الازهر